

POCZTA AUSTRO-WĘGIERSKIEJ FLOTYLLI NA WIŚLE 1914—1918

Jedną z mało znanych kart historii jest działalność podczas I wojny światowej Flotylli Wiślanej, będącej częścią Cesarsko-Królewskiej Marynarki Wojennej. Pierwszą wzmiankę na temat przesyłek pochodzących z Flotylli Wiślanej podał K. Tranmer w opracowaniu pt. *Austro-Hungarian Military Post 1914—1918*. Więcej informacji można znaleźć w artykule Jana Berka pt. *Pocztę Flotylli Wiślanej 1914—1916*, w którym przedstawiono dwanaście różnych stempli flotylli.

Opierając się na dokumentach archiwalnych i udostępnionej autorom oryginalnej korespondencji, pochodzącej z różnych kolekcji filatelistycznych, chcielibyśmy przedstawić w zarysie dzieje flotylli oraz zarejestrowany dotychczas materiał filatelistyczny.

W wyniku decyzji podjętych na Kongresie Wiedeńskim w 1815 roku powstała sytuacja geopolityczna, w której rzeka Wisła przepływała przez tereny kontrolowane przez trzy państwa:

1. Austrię (od 1867 roku Austro-Węgry) — od źródeł do dopływu Sanu, w tym na odcinku na północ od Krakowa do dopływu Sanu Wisła stanowiła naturalną granicę między Austrią a Rosją.

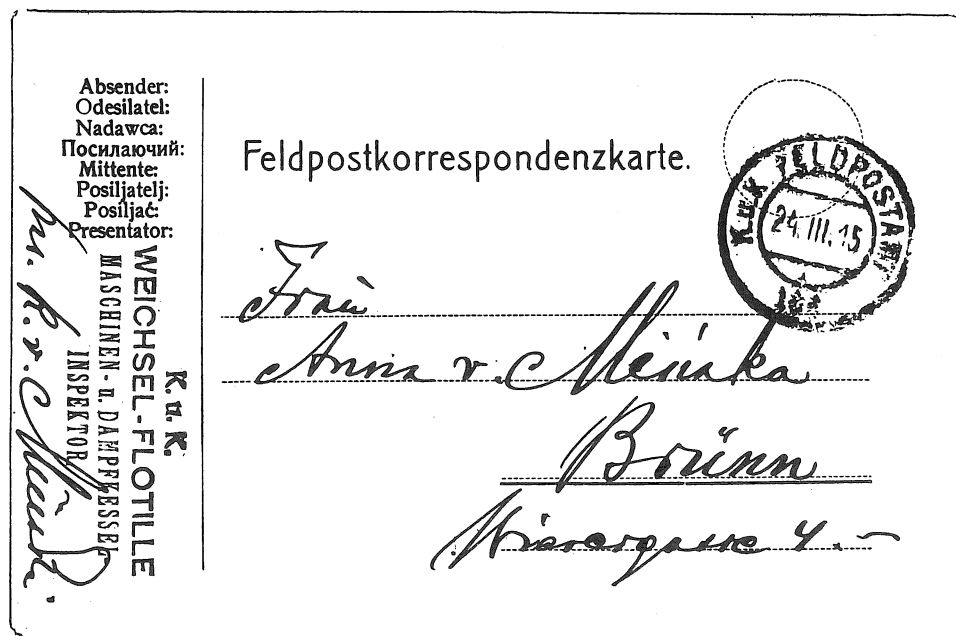
2. Rosję — odcinek od ujścia Sanu do okolic Torunia.

3. Prusy (od 1871 roku Niemcy) — od Torunia do ujścia rzeki do Bałtyku.

Ten stan utrzymał się do wybuchu I wojny światowej.

Działania wojenne w latach 1914—1915 doprowadziły do całkowitej zmiany sytuacji politycznej w tym rejonie. W drugiej połowie 1915 roku, w wyniku ofensywy wojsk niemieckich i austro-węgierskich wojska rosyjskie wyparte zostały z całego obszaru Królestwa Polskiego (Kongresówki). W dniu 10 stycznia 1915 roku w Poznaniu zawarty został układ między Austrią i Niemcami, na mocy którego dokonano prowizorycznego podziału okupowanych terytoriów. Postanowienia tego układu modyfikowano w miarę dalszych sukcesów w walce z wojskami rosyjskimi w układach zawartych w dniach 20—22 kwietnia 1915 w Katowicach oraz w dniu 14 grudnia 1915 roku w Cieszynie.

Dnia 25 sierpnia 1915 roku na obszarach Kongresówki okupowanych przez wojska austro-węgierskie utworzono tak zwane Cesarsko-Królewskie Generalne Gubernatorstwo Wojskowe (K.u.K. Militar General Gouvernement für öster-

1. Bezpłatna kartka pocztu polowej wysłana przez inspektora Flotylli do spraw Maszyn i Kotłów Parowych, ostemplowana datownikiem pocztu polowej numer 186, działającej w Krakowie

2. Cenzurowana kartka pocztu polowej, ostemplowana stemplem Dowództwa Flotylli Wiślanej, wysłana z Krakowa w dniu 7 października 1914 roku

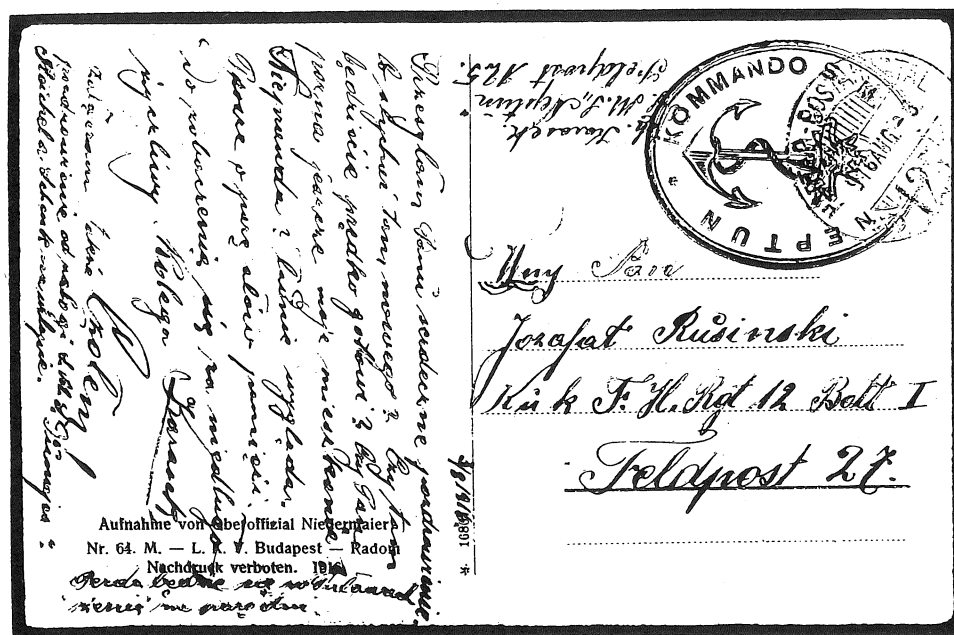

reichischen-ungarischen okupations Gebiet im Polen). Początkowo siedziba jego mieściła się w Kielcach, a 15 listopada 1915 roku przeniesiona została do Lublina. Dnia 4 grudnia 1915 roku na terenach okupowanych przez armię niemiecką utworzono tak zwane Generalne Gubernatorstwo Warszawskie (General-Gouvernement Warschau) z siedzibą w Warszawie. W ramach poszczególnych okupacji powołano odrębne administracje wojskowe i cywilne. Pod zarządem austriackim znalazł się zatem górny odcinek Wisły, sięgający od źródeł rzeki do ujścia Pilicy, a pod zarządem niemieckim cały dolny odcinek Wisły. Ten stan faktyczny utrzymany został do końca wojny i uległ likwidacji w listopadzie 1918 roku przez tworzącą się administrację polską.

POWSTANIE FLOTYLLI

Wisła jako rzeka graniczna została uwzględniona w planach wojennych C.K. Sztabu Generalnego już w roku 1897. W 1911 roku wydano szczegółową instrukcję, zatytułowaną *Die Weichsel als Transportlinie* (Wisła jako droga transportowa). Na wypadek ogłoszenia mobilizacji przewidywała ona rekwizycje całego sprzętu pływającego, znajdującego się na austriackich terenach Wisły i jej dopływach. Zarekwizowane jednostki miały być przekazane do dyspozycji wojsk inżynieryjnych i podlegać Generalnemu Inspektorowi Wojsk Inżynieryjnych (General Pioneer Inspektor). Zamierzano je użyć do zadań transportowych na potrzeby armii austriackiej.

3. Karta pocztowa ze statku „Neptun”, ostemplowana datownikiem węgierskiej poczty polowej nr 125, działającej w Dęblinie

4. Kartka pocztu polowej, ostemplowana stemplem Dowództwa Wodnych Linii Transportowych z grudnia 1914 roku

Jesienią 1912 roku podczas kryzysu bałkańskiego doszło do napięcia w stosunkach dyplomatycznych między Austrią a Rosją. Dowództwo I Korpusu Armii¹ z siedzibą w Krakowie podjęło decyzję o zorganizowaniu flotyli uzbrojonych parowców wiślanych, które można by użyć w działaniach bojowych. Sześć statków parowych: „Wawel”, „Wanda”, „Melsztyn”, „Kopernik”, „Dunajec” i „Tyniec”, należących do galicyjskiego Zarządu Regulacji Rzek (K.k. galizischen Statthalterei, Flussbau-Verwaltung) przekazanych zostało do dyspozycji I Korpusu Armii. W listopadzie 1912 roku statki te zostały opancerzone i uzbrojone w działka 37 mm oraz karabiny maszynowe; dodatkowo zamontowano reflektory do działkań nocnych. Dowództwo uzbrojonych parowców przekazano w ręce oficerów I Korpusu, którzy mieli do pomocy po dwóch podoficerów oraz od jedenastu do dwudziestu piechurów i artylerzystów na każdym statku. Stała załoga została zmobilizowana w ramach pospolitego ruszenia (landsturm) i zatrzymana do obsługi statków.

W lutym 1913 roku struktury dowodzenia uległy zmianie. Statki wyłączono z kompetencji Generalnego Inspektora Wojsk Inżynieryjnych i wpisano na listę okrętów C.K. Marynarki Wojennej. Później zostały rozbrojone i zwrócone Zarządowi Regulacji Rzek.

Pomimo że flotylla formalnie nie istniała, w maju 1914 roku na wybranych parowcach wiślanych przeprowadzono szkolenie praktyczne oficerów i podoficerów I Korpusu.

28 lipca 1914 roku Austro-Węgry wypowiedziały wojnę Serbii. Dwa dni później wydano rozkaz sformowania Flotyli Wiślanej z siedzibą w Krakowie. Dowódcą mianowany został kapitan saperów Mijo von Philippovic. Zgodnie z instrukcją Dowództwa I Korpusu Armii z 1913 roku sześć statków: „Wawel”, „Wanda”, „Melsztyn”, „Kopernik”, „Dunajec” i „Tyniec” zostało zarekwirowanych i uzbrojonych. Flotylla przejęła nadbrzeża, zakłady remontowe i stocznie w Krakowie oraz Nadbrzeziu². Dodatkowo przeprowadzono rekwizycję wszystkich cywilnych jednostek pływających, które skoncentrowano w wyznaczonych wcześniej miejscowościach.

DZIAŁALNOŚĆ BOJOWA FLOTYLLI

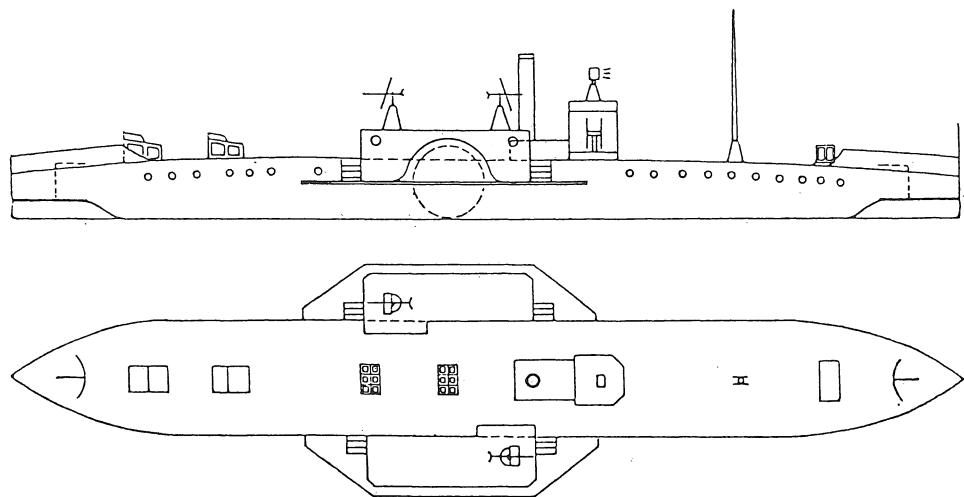
5 sierpnia 1914 roku SMS „Wanda”, SMS „Melsztyn”, SMS „Dunajec” i SMS „Wawel”³ wzięły udział w ataku na znajdujące się po rosyjskiej stronie Brzesko Nowe, gdzie zajęto rosyjskie statki „Goplana” i „Nadwiślanin”. Podniesiono również z dna Wisły dwie motorówki, zatopione przez rosyjską straż graniczną. 6 sierpnia podniesiono banderę marynarki wojennej na statku „Tyniec”, który w dwa dni później dołączył do flotyli w Brzesku Nowym.

Na początku sierpnia 1914 roku oddziały austro-węgierskie przeprowadziły uderzenie z rejonu Krakowa w kierunku na Kielce, Radom i Lublin. Flotyllę skierowano do Nadbrzezia. Głównym jej zadaniem było holowanie galar⁴ i tratw z zaopatrzeniem dla armii z Nadbrzezia do Annapola i Józefowa. Dodatkowo prowadzono również rozpoznanie na użytek armii. W tym okresie flotylla przejęła rosyjskie statki „Planeta”, „Steinkeller” i „Polonez”.

We wrześniu 1914 roku Rosjanie poprowadzili kontrnatarcie, które zmusiło wojska austro-węgierskie do odwrotu. 5 września, podczas ataku wojsk rosyjskich na Annapol SMS „Wawel”, który utknął na mieliźnie, został całkowicie zniszczony przez artylerię rosyjską, zaś nieuzbrojony statek „Steinkeller” spłonął. Pozostałe jednostki przez cztery dni brały udział w walkach pod Sandomierzem, ostrzeliwując nieprzyjaciela. 12 września podczas odwrotu wojsk austriackich SMS „Tyniec”, SMS „Wanda”, SMS „Kopernik” i SMS „Melsztyn”, ze względu na niski stan wody, zostały zatopione koło Nadbrzezia, zaś załogi ewakuowano do Krakowa. SMS „Dunajec” ze względu na zły stan techniczny nie brał w tym czasie udziału w działaniach bojowych.

Utrata pięciu z sześciu uzbrojonych parowców wiślanych oraz podejście wojsk rosyjskich pod Kraków zmusiło dowództwo do pospiesznego sformowania nowej flotyli. Zdobyte statki rosyjskie, „Nadwiślanin”, „Goplana” i „Polonez”, które wcześniej sprowadzono do Krakowa, zostały uzbrojone i opancerzone. Ponadto uzbrojono i opancerzono statek „Krystyna”, własność galicyjskiego Zarządu Regulacji Rzek. Dodatkowo do

5. „Melsztyn”, „Wanda”, „Kornik”

flotyli włączono niewielki tylnokołowiec „Neptun”, który odkupiono od prywatnego właściciela z Mysłowic. Poza wymienionymi wyżej statkami flotylla posiadała siedem łodzi motorowych oraz około 150 galar, zgromadzonych w okolicach Krakowa.

Ofensywa niemiecko-austriacka wiosną 1915 roku spowodowała wyparcie wojsk rosyjskich z terenu Królestwa Polskiego aż do rzeki Bug. Niestety, brak jest informacji na temat udziału flotylli podczas majowej ofensywy. Z nielicznych źródeł wiadomo, że dostarczała zaopatrzenie oddziałom austriackim oraz przewoziła rannych na galarach do Krakowa. Ponadto zaopatrywała w pontony, barki oraz łodzie oddziały liniowe przekraczające Wisłę.

W połowie 1915 roku Wisła znalazła się pod całkowitą kontrolą wojsk austro-węgierskich i niemieckich. Wyparcie Rosjan daleko poza Wisłę spowodowało, że znaczenie flotylli jako jednostki bojowej zmalało. Zwrócono zatem uwagę na jej walory transportowe. Zrezygnowano z opancerzenia statków, zachowując jedynie uzbrojenie. Pozwoliło to na zmniejszenie zanurzenia jednostek.

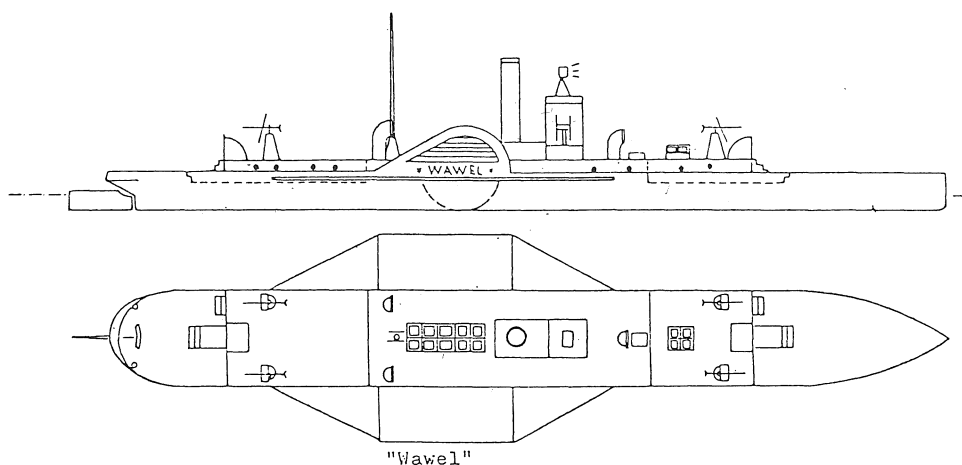
Pod koniec 1915 roku podniesiono pierwszy zatopiony parowiec „Melsztyn”, który został wyremontowany w Krakowie. Nieco później oddana została do służby motorówka „Iskra”. W tym

czasie flotylla zwiększyła się do siedmiu statków uzbrojonych i ośmiu motorówek. Ilość jednostek flotylli sukcesywnie powiększano w miarę podnoszenia zatopionych statków austriackich i rosyjskich.

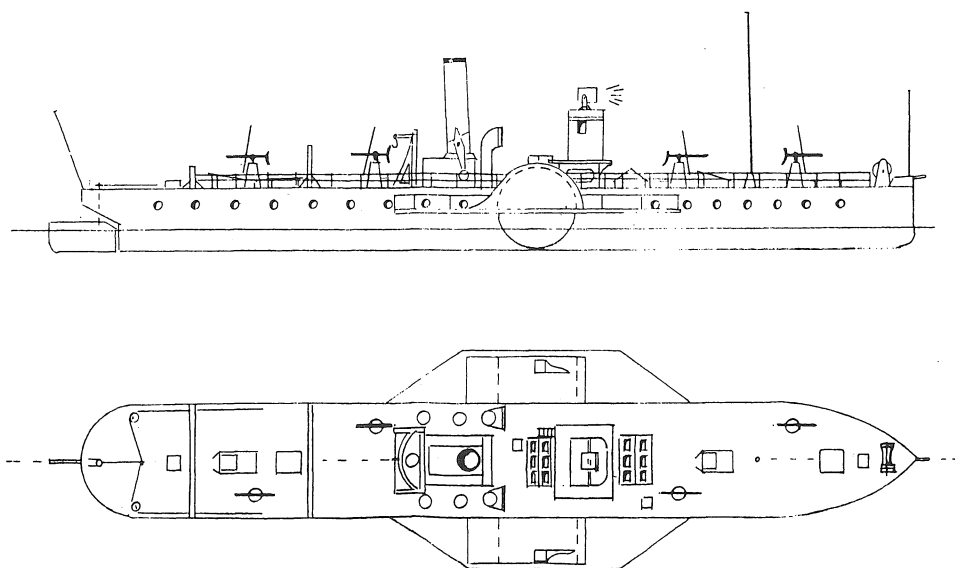
SŁUŻBA TRANSPORTOWA FLOTYLLI

Po zwycięskiej ofensywie w 1915 roku Dowództwo Flotylli wiślanej przeniesiono do Niepołomic i przemianowano na Dowództwo Linii Transportowych na Wiśle (Weichseltransportlinien-Kommando) w skrócie W.T.L.K., która to nazwa bardziej odzwierciedlała przewozowy charakter flotylli. Ponieważ z korespondencji znane są stemple W.T.L.K. już z 1914 roku, należy przypuszczać, że w początkowym okresie Dowództwo Linii Transportowych stanowiło część składową flotylli.

W 1916 roku Wiślane Linie Transportowe (Weichseltransportlinien) podporządkowano Cesarsko-Królewskiemu Generalnemu Gubernatorstwu Wojskowemu w Lublinie, przenosząc równocześnie Dowództwo W.T.L. do Nadbrzezia, które znajdowało się w połowie austriackiego odcinka Wisły.

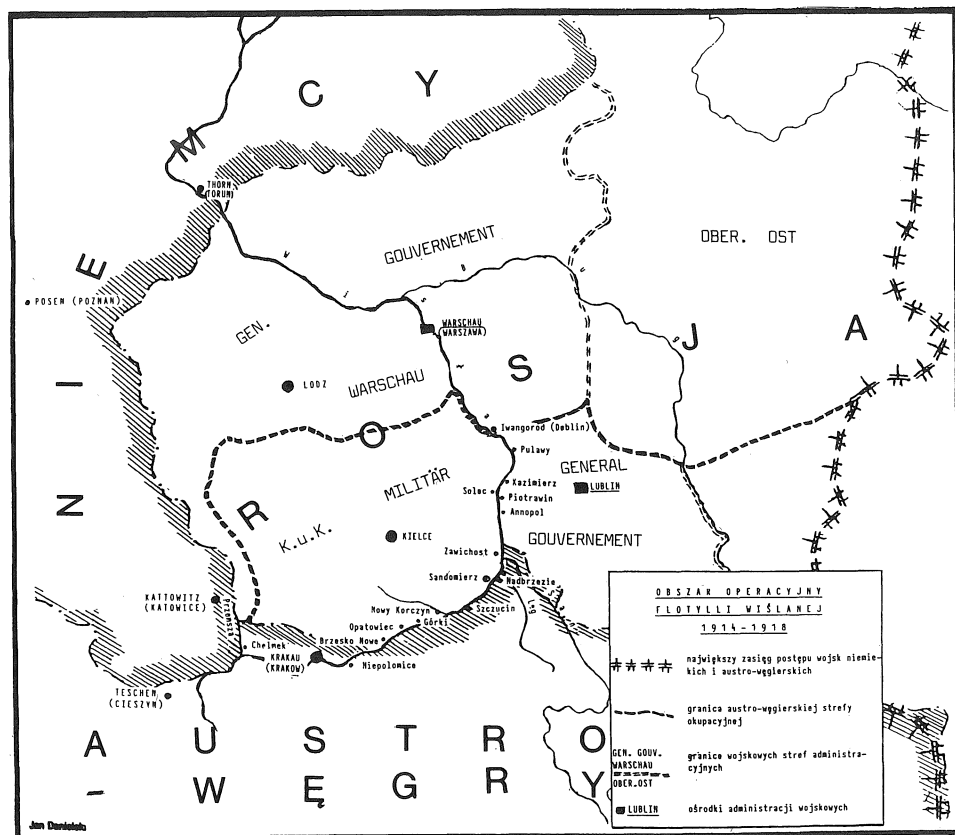

6. SMS „Wawel”

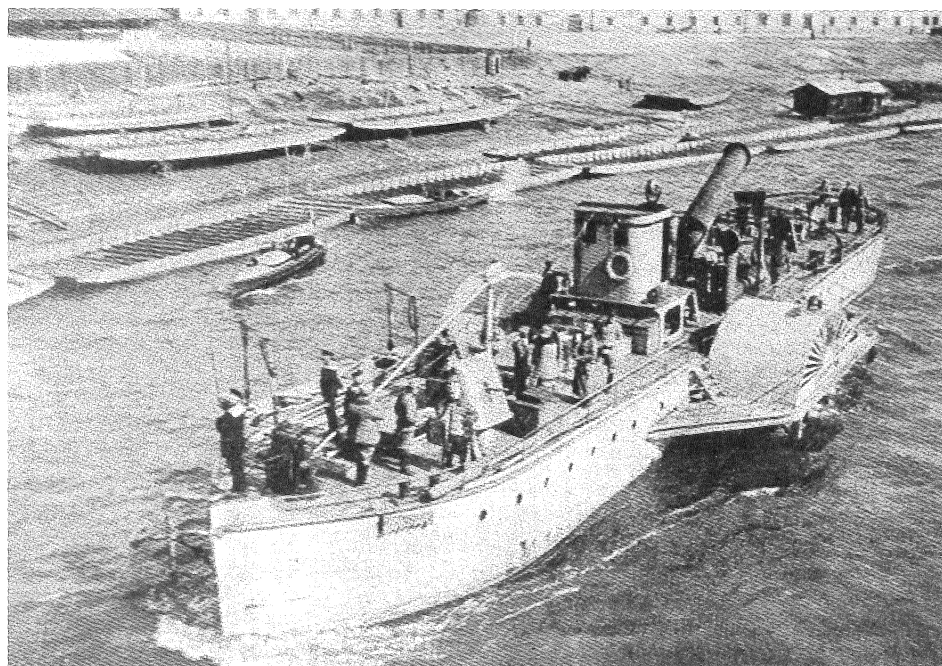
W zmienionej strukturze organizacyjnej Dowództwu Wiślanych Linii Transportowych podlegało: C.K. Flotylla Wiślana, trzy oddziały wojskowe zwane Kompaniami Żeglugi Recznej (Fluss-Schiffsfahrts Kompagnie), oddział wojskowy stacjonujący w Krakowie-Grzegórkach, personel cywilny flotylli, który

składał się z pracowników zatrudnionych przez linie transportowe, wydział regulacji rzek, stocznie i zakłady naprawcze w Krakowie, Puławach i Nadbrzeziu, komendantura portu w Nadbrzeziu oraz ekspozytura W.T.L.K. w Chełmku i Puławach.

8. Obszar operacyjny Flotylli Wiślanej 1914—1918

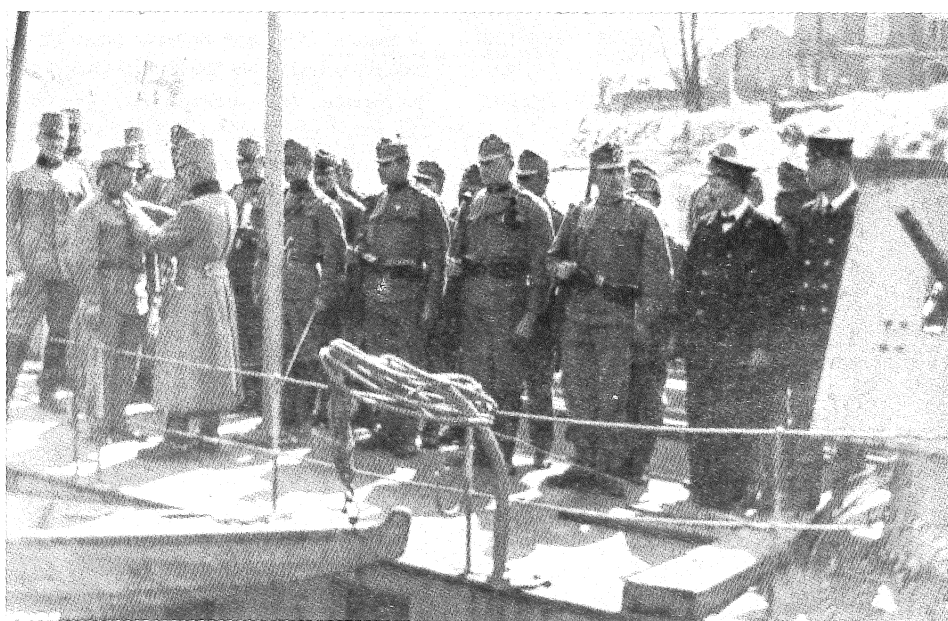
9. Statek uzbrojony SMS „Kry-
styna”, na drugim planie stocznia
produkująca galary w Krakowie

Zadania postawione przed flotyllą obejmowały przewozy
płodów rolnych z terenów Kongresówki, okupowanych przez
armię austriacką, celem odciążenia słabo rozwiniętej sieci kolejo-
wej, transport materiałów budowlanych do budowy umocnień
fortyfikacyjnych, mostów i budowli wodnych oraz dostawy
węgla z Zagłębia Dąbrowskiego dla zaopatrzenia twierdz w Kra-
kowie i Iwanogrodzie (Dęblinie).

W czerwcu 1916 roku opracowano plan przewozu węgla
z Dąbrowy (obecnie Dąbrowa Górnicza) do Dęblina. Zgodnie
z nim wybrane parowce miały holować zestawy galar załadowa-
nych węglem na następujących trasach:

Statek	Trasa	Ilość holowa- nych galar
„Neptun”	od Przemszy do Krakowa	24
„Nadwiślanin”	Kraków — Szczucin — Łęg	60
„Melsztyn”	Kraków — Szczucin — Łęg	60
„Goplana”	Łęg — Nadbrzezie	12
„Krystyna”	Nadbrzezie — Puławy — Dęblin	60
„Polonez”	Nadbrzezie — Puławy — Dęblin	60
„Dunajec”	ze względu na niewielką moc maszyn, pozostał w rezerwie.	

10. Oddział wojskowy zaokręto-
wany na SMS „Dunajec”, z pra-
wej dwóch oficerów w mundurach
Marynarki Wojennej

Kontynuowano również prace regulacyjne na austriackim odcinku Wisły. W tym celu przy Dowódcy Flotyli utworzono Wydział Regulacji Rzeki Wisły (Bauleitung bei der Weichselregulierung). Prace regulacyjne były prowadzone przez personel cywilny pod nadzorem władz wojskowych. Przy robotach tych wykorzystywano również jeńców rosyjskich. W związku ze stratami, jakie flotylla poniosła we wrześniu 1914 roku, wypożyczono od niemieckiej firmy Habermann und Glücke dwa tylnokołowce, „Generalgouverneur” i „Kaiser” oraz osiem motorówek, które używano do holowania galar z urobkiem przy regulacji rzeki.

W 1917 roku zmieniono ponownie nazwę na Żegluga Wiślan — Dowództwo Linii Transportowych (Weichselschiffahrt — Transportlinienkommando), która bardziej odzwierciedlała niewojskowy charakter flotylli.

Pod koniec wojny na terenie Galicji zaczęto tworzyć polską administrację państwową. 1 listopada 1918 roku dowódca Wojsk Polskich w Galicji, pułkownik Bolesław Roja wydał rozkaz o zorganizowaniu flotylli na Wiśle. W tym celu wydelegowano kapitana Władysława Nawrockiego, który przejął od Dowództwa Linii Transportowych sprzęt i wyposażenie: statki, nadbrzeża i stocznie.

WYKAZ STATKÓW FLOTYLLI WIŚLANEJ

Wszystkie statki wcielone do flotylli zachowały swoje oryginalne polskie nazwy.

STATKI AUSTRIACKIE WCIELONE DO FLOTYLLI

Nazwa	Rok budowy	Moc maszyn	Uwagi
SMS „Dunajec”	1904	50 KM	wcielony do flotylli 30.07.1914 r.
SMS „Melsztyn”	1909	109 KM	wcielony do flotylli 30.07.1914, zatopiony 12.09.1914, wydobyty jesienią w 1915 r.
SMS „Kopernik”	1910	108 KM	wcielony do flotylli w sierpniu 1914, zatopiony 12.09.1914, prawdopodobnie wydobyty w 1917 r.
SMS „Tyniec”	1909	99 KM	wcielony do flotylli 6.08.1914, zatopiony 12.09.1914, wydobyty w 1916 r.
SMS „Wanda”	1910	107 KM	wcielony do flotylli 30.07.1914, zatopiony 12.09.1914, wydobyty w 1916 r.
SMS „Wawel”	1893	100 KM	wcielony do flotylli 30.07.1914, zatopiony 4.09.1914 r.
SMS „Krystyna”	1903	150 KM	wcielony do flotylli we wrześniu 1914 r.
SMS „Neptun”	1911	60 KM	zakupiony na jesieni 1914 r.
„Kraków”	1889	75 KM	brak danych
„Puławy”	—	250 KM	brak danych

STATKI ROSYJSKIE WCIELONE DO FLOTYLLI

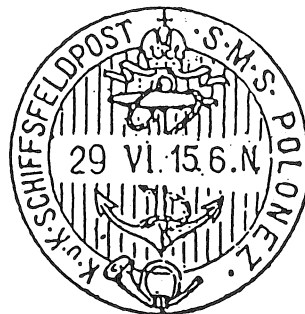
Nazwa	Rok budowy	Moc maszyn	Uwagi
SMS „Goplana”	1895	80 KM	w sierpniu 1914 zarekwirowany przez armię rosyjską jako transportowiec, zdobyty przez Austriaków 5.08.1914, wcielony do flotylli we wrześniu 1914 r.
SMS „Nadwiślanin”	1894	120 KM	w sierpniu 1914 zarekwirowany przez armię rosyjską, zdobyty przez Austriaków 5.08.1914, wcielony do flotylli we wrześniu 1914 r.
SMS „Polonez”	1889	110 KM	na początku wojny zarekwirowany przez armię rosyjską, w sierpniu 1914 zdobyty przez Austriaków, wcielony do flotylli we wrześniu 1914 r.
„Planeta”	1894	200 KM	na początku wojny zarekwirowany przez armię rosyjską jako transportowiec na potrzeby wojska, w sierpniu 1914 zdobyty przez Austriaków, zatopiony we wrześniu 1914, ponownie wydobyty prawdopodobnie w 1917 r.
SMS „Wawel”(II)	1903	120 KM	na początku wojny zarekwirowany przez armię rosyjską jako transportowiec na potrzeby wojska, zatopiony prawdopodobnie w 1915, wydobyty i wyremontowany przez Austriaków w Puławach w 1916 r.
„Steinkeller”	—	—	zdobyt przez Austriaków w sierpniu 1914, spalony 5.09.1914 r. pod Annopolem.
„Przyjacieli Publici”	—	110 KM	brak danych
SMS „Kujawiak”	1883	100 KM	zatopiony na początku 1915 koło Iwanogrodu (Dęblin), wydobyty w kwietniu 1916, wcielony do flotylli 3.08.1916 r.
„Wenera”	1894	145 KM	zatopiony przez Rosjan koło Iwanogrodu (Dęblin), w 1916 r. podniesiony przez Austriaków
„Artur”	—	35 KM	brak danych, wykazany na liście statków przejętych od flotylli przez Polaków w 1918 r.

LISTA STEMPLI FLOTYLLI

Datowniki pocztowe

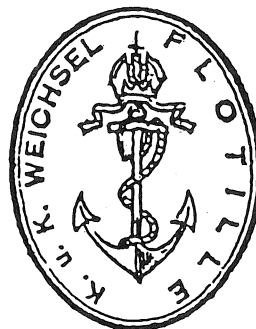
*Datownik okrętowej poczty polowej z SMS „Goplana”,
użyty w 1915 r.*

*Datownik okrętowej poczty polowej z SMS „Polonez”,
użyty w 1915 r.*

Stemple służbowe (formacyjne) stosowane do znakowania korespondencji

K. U. K.
WEICHSEL-FLOTILLE

Stempel Dowództwa, użyty w 1914 r.

Stempel Dowództwa, użyty w 1914 r.

Stempel Dowództwa, użyty w 1915—1916 r.

K. u. k: Weichseltransportlinienkommando

*Stempel Dowództwa Wiślanych Linii Transportowych,
użyty w 1914 r.*

Stempel Dowództwa Wiślanych Linii Transportowych

Stempel Dowództwa Wiślanych Linii Transportowych

K. u. k. Wassertransportlinienkommando

*Stempel Dowództwa Wodnych Linii Transportowych,
użyty w 1914 r.*

*Stempel Dowództwa Wodnych Linii Transportowych,
użyty w 1914 r.*

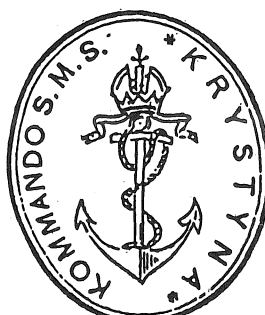
*Stempel Oficera Łącznikowego przy Dowództwie Wojskowym
w Krakowie, użyty w 1914 r.*

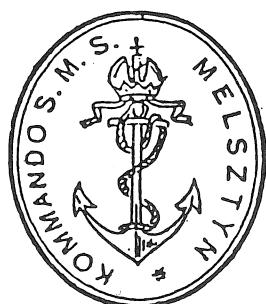
Stempel SMS „Goplana”, typ I, użyty w 1915—1916 r.

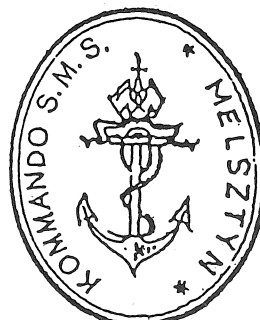
Stempel SMS „Goplana”, typ II, użyty w 1917 r.

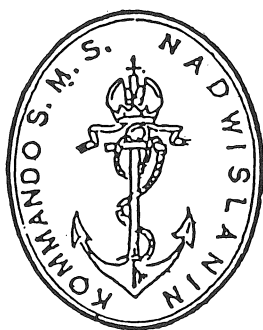
Stempel SMS „Krystyna”, typ I, użyty w 1914 r.

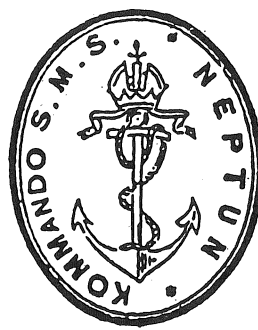
Stempel SMS „Melsztyn”, typ I, użyty w 1915 r.

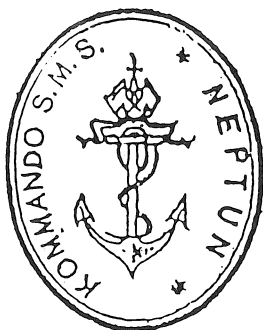
Stempel SMS „Melsztyn”, typ II, użyty w 1915 r.

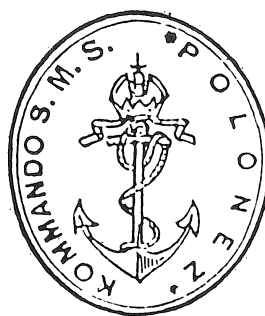
Stempel SMS „Nadwiślanin”, typ I, użyty w 1914 r.

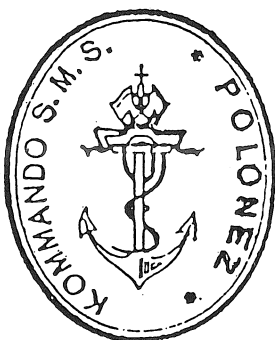
Stempel SMS „Neptun”, typ I, użyty w 1916 r.

Stempel SMS „Neptun”, typ II, użyty w 1917 r.

Stempel SMS „Polonez”, typ I, użyty w 1914—1915 r.

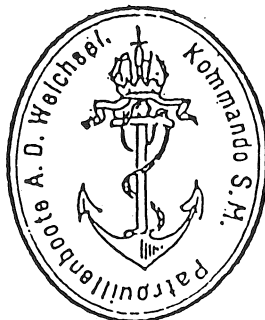
Stempel SMS „Polonez”, typ II

Stempel SMS „Wanda” (znany tylko z okresu, kiedy statek był zatopiony), użyty w 1914—1915 r.

Stempel z SMS „Wawel”, typ I (znany tylko z okresu, kiedy statek był zatopiony), użyty w 1915 r.

Stempel z M/bt „Weichsel”, użyty w 1915 r.

K. U. K. WEICHSELFLOTILLE
KOMMANDO
D. FLUSS-SCHIFFAHRTS-KOMPAGNIE No. 1

*Stempel Dowództwa 1 Kompanii Żeglugi Rzecznej (oddział
wojskowy), użyty w 1915—1916 r.*

Fluss-Schiffahrts-Kompagnie Nr 1

Stempel Kompanii Żeglugi Rzecznej Nr 1

*Stempel Oddziału Wydzielonego Flotylli Wiślanej
(używany przez jednostkę wojskową floty, nadzorującą
załadunek produktów rolnych na terenach okupowanych)*

*Stempel stoczni produkującej barki, znane jako galary,
użyty w 1914 r.*

K. u. K. FLOTILLEN WERFT
KRAKAU.

Jak wyżej, użyty w 1916 r.

K. u. K.
WEICHSEL-FLOTILLE
MASCHINEN- u. DAMPFKESSEL-
INSPEKTOR.

*Stempel funkcyjny
Inspektor Maszyn i kotłów Parowych*

*Stempel Dowództwa Kompanii Żeglugi Rzecznej nr 2,
użyty w 1916 r.*

K. u. k. Weichseltransportlinienkommando
Expositur in Puławy

*Stempel Dowództwa Wiślanych Linii Transportowych,
Oddział w Puławach, użyty w 1917 r.*

Stempel stoczni w Krakowie

K. u. K. FLÖTILLENWERFT
DER
WEICHSEL-FLOTILLE

Jak wyżej, użyty w 1916 r.

K.u.k. Weichseltransportlinienkommando
Flottillenwerft in Krakau.

Jak wyżej, użyty w 1916 r.

K.u.k. Weichseltransportlinienkommando,
Flottillenwerft in Pulawy

Stempel stoczni w Puławach, użyty w 1917 r.

Stempel Kierownictwa Regulacji Wisły przy Flotylli Wiślanej, użyty w 1916 r.

WYKAZ MOTORÓWEK UZBROJONYCH FLOTYLLI

Podobnie jak statki flotylli, motorówki pływały pod banderą Marynarki Wojennej Austro-Węgier. Uzbrojone były w jeden karabin maszynowy. Małe holowniki „Iskra” i „Wilga”, należące przed wojną do galicyjskiego Wydziału Regulacji Rzek zostały wcielone do flotylli i sklasyfikowane jako motorówki. W roku 1917 motorówki „A”, „B”, „C”, „D” oraz „Ob der Enns” zostały przekazane Dowództwu IV Armii do nowo utworzonej flotylli rzecznej, która operowała na Bugu i Styrcie.

Nazwa	Rok budowy	Uwagi
M/bt „Iskra”	1897	wcielona do flotylli w 1915 r.
M/bt „Wilga”	1897	wcielona do flotylli w 1914 r.
M/bt „A”	—	przekazana flotylli na Bugu w 1917 r.
M/bt „B”	—	jak wyżej
M/bt „C”	—	jak wyżej
M/bt „D”	—	jak wyżej
M/bt „Alpha”	—	wcielona do flotylli w marcu 1916 r.
M/bt „Gamma”	—	jak wyżej
M/bt „Dora”	—	jak wyżej
M/bt „Ida”	—	jak wyżej
M/bt „Ob der Enns”	1909	jak wyżej, przekazana flotylli na Bugu w 1917 r.
M/bt „Hedwig”	—	wcielona do flotylli w 1916 r.
M/bt „Weichsel”	—	brak informacji
M/bt „Save”	—	wcielona do flotylli w 1916 r.
M/bt „Danubius”	—	wcielona do flotylli w 1916 r.
M/bt „Matzi”	—	zdobyczna motorówka rosyjska, wcielona do flotylli w 1916 r.
M/bt „Gott mit Uns”	—	brak informacji

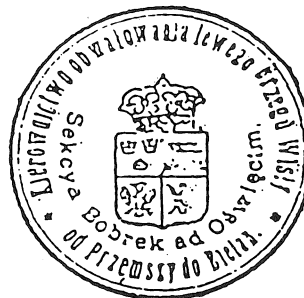
K.u.k. Weichseltransportlinienkommando
Flottillenwerft in Nadbrzezie.

Stempel stoczni w Nadbrzeziu, użyty w 1917 r.

Obt. Gábor Grünwald

Weichselflotille
Gott mit Uns

Stempel prywatny, kapitan Gábor Grünwald, 1915 r.

Stempel Kierownictwa Regulacji Wisły, Sekcja Bobrek koło Oświęcimia (używany przez „cywilny” Oddział Regulacji Wisły podległy Kierownictwu Regulacji Wisły przy Flotylli), użyty w 1916 r.

JEDNOSTKI WOJSKOWE

Nadzór nad zarekwirowanymi galarami i przewozami na Wiśle sprawowały tak zwane Kompanie Żeglugi Rzecznej (Fluss-Schiffahrts-Kompagnie). Składały się one z saperów i pionierów oraz zmobilizowanych miejscowych Polaków, obeznanych z żeglugą na Wiśle. Byli to retmani, flisacy i rybacy, którzy po przeszkoleniu wojskowym tworzyli tak zwaną kadrę flotylli. Początkowo sformowano dwie kompanie, które w sile półkompanii rozlokowano na trasie od Krakowa do Nadbrzezia. W roku 1916, w związku z rozszerzeniem okupacji austro-węgierskiej w Kongresówce, sformowano trzecią kompanię Żeglugi Rzecznej.

LOKALIZACJA ODDZIAŁÓW
KOMPANII ŻEGLUGI RZECZNEJ

Nadbrzezie	— 1/1 1 półkompania 1 kompanii (1/1 Flusschiffahrtshalkompagnie)
Szczucin	— 2/1 2 półkompania 1 kompanii
Górki	— 1/2 1 półkompania 2 kompanii
Brzesko Nowe	— 2/2 2 półkompania 2 kompanii
Puławy	— 1/3 1 półkompania 3 kompanii
Piotrawin	— 2/3 2 półkompania 3 kompanii

W Krakowie-Grzegórkach, gdzie tory kolejowe dochodziły bezpośrednio do nadbrzeża, zlokalizowano magazyny flotylli. Nadzór nad nimi oraz nad przeładunkami sprawował specjalny oddział wydzielony flotylli.

Specjalny oddział flotylli nadzorował również wywóz statkami flotylli plonów z terenów okupowanych. Załadunek odbywał się w Górkach, Opatowcu, Nowym Korczynie, Zawichoście, Annopolu, Solcu, Kazimierzu i Piotrkowicach.

KORESPONDENCJA FLOTYLLI WIŚLANEJ

Personel flotylli, jako część armii austro-węgierskiej miał prawo wysyłania korespondencji wolnej od opłat pocztowych. Aby móc korzystać z tych praw, korespondencja wojskowa musiała być odpowiednio oznakowana. W większości przypadków stosowano stemple służbowe (formacyjne). Były one używane przez dowództwo flotylli, poszczególne statki, oddziały wojskowe przy flotylli, stocznie oraz wydział regulacji rzeki przy flotylli. Korespondencję personelu flotylli kierowano do najbliższego urzędu poczty polowej (K.u.K. Feldpostamt), a na terenach okupowanych do urzędów tak zwanej poczty etapowej (K.u.K. Ettappenpostamt).

Poszczególne statki posiadały swoje własne stemple z symbolem C.K. Marynarki Wojennej do znakowania korespondencji załogi. Rozróżnić można dwa rodzaje, rozpoznawane po detalach rysunku kotwicy. Typ II wprowadzono pod koniec 1916 roku.

Na niektórych statkach działały urzędy poczty polowej, które posiadały okrągłe datowniki pocztowe. Dotychczas zarejestrowano datowniki z bocznołowców „Goplana” i „Nadwiślanin”. Nie można wykluczyć, że również inne statki mogły posiadać swoje urzędy pocztowe.

Pomimo licznej obsady flotylli, zachowało się stosunkowo niewiele korespondencji. Zwraca uwagę fakt, że znaczna część przesyłek pochodzi od dowódcy flotylli kapitana Philippovica. Na przełomie 1914 i 1915 roku korespondencja dowódcy flotylli wysyłana była co kilka dni, a przesyłki znakowane były różnymi stemplami służbowymi, w tym wieloma ze statków. Jeśli uzmysłowimy sobie, że w tym czasie większość statków flotylli spoczywała na dnie Wisły, prawdopodobnym jest, że kapitan Philippovic znakował swoją korespondencję nierozprowadzonymi stemplami służbowymi.

Na koniec kilka słów na temat korespondencji Wodnej Służby Meldunkowej, która pośrednio związana jest z Flotyllą Wiślaną. W 1917 roku władze C.K. Wojskowego Generalnego Gubernatorstwa powołały Wodną Służbę Meldunkową, której zadaniem była codzienna obserwacja i wysyłanie meldunków o stanie wody na Wiśle. Meldunki były przysyłane na kartach pocztowych do C.K. Dowództwa Linii Transportowych w Nadbrzeziu i do M.G.G. w Lublinie oraz niemieckiego Wydziału Żeglugi (Schiffahrtsgruppe Nebenstelle 5) w Warszawie.

W niniejszym opracowaniu próbowaliśmy przedstawić znane typy stempli pocztowych i formacyjnych stosowanych do znakowania korespondencji. Będziemy bardzo wdzięczni za wszelkie uzupełnienia. Fotokopie przesyłek prosimy nadsyłać na adres: Stefan Danielski, 100 County Court Blvd., Suite 1204, Brampton, Ontario L6W-3X1 lub dr Miet Kamieński, 26 Parkcrest Dr., Scarborough, Ontario M1M-2Z1, Canada.

PODZIĘKOWANIA

Serdecznie dziękujemy doktorowi Józefowi Kuderewiczowi i Alfredowi Kuglowi z USA, Vitovi Vaničkowi z Czech, Januszowi Adamczykowi z Polski oraz Alfredowi Pirotte z Francji za udostępnienie kserokopii korespondencji flotylli.

Paniom i panom: doktorowi Janowi Danielskiemu, Peterowi Theus i Inge Kreher z Toronto oraz Waldemarowi Danielewiczowi z Polski dziękujemy za pomoc przy pisaniu niniejszego artykułu.

Tłumaczył z angielskiego *Stefan Danielski*

P R Z Y P I S Y

¹ Cały Obszar Austro-Węgier był podzielony na okręgi wojskowe, które zwano korpusami armii.

² Obecnie Nadbrzezie jest częścią miasta Sandomierza.

³ Okręty Austro-Węgierskiej Marynarki Wojennej nosiły przed nazwą skrót „SMS”, znaczący „Seiner Majestat Schiff” — po polsku „Okręt Jego Królewskiej Mości”.

⁴ Płaskodenna łódź wiosłowa o długości około 20 metrów i szerokości 6 metrów, używana do transportu towarów na Wiśle.

⁵ W Austro-Węgrzech wojska inżynieryjne dzieliły się na oddziały saperów i pionierów.

B I B L I O G R A F I A

W artykule wykorzystano dokumenty, pochodzące z Staatsarchiv-Kriegsministerium w Wiedniu oraz następujące publikacje:

1. Berek Jan, *Pocztą Flotylli Wiślanej 1914—1916*, „Komunikat Filatelistyczny”, Związek Polskich Filatelistów w Wielkiej Brytanii, nr 55, grudzień 1962. Przedruk w „Filateliście”, Warszawa, nr 7/1963.

2. Dąbrowski Jan, *Wielka Wojna 1914—1918*, Warszawa 1937.

3. Danielski Stefan, *Nowe stemple Flotylli Wiślanej*, „Filatelist-Tematyk”, Gdańsk 1986.

4. Kluger R., *Die K.u.K. Weichselflotte — Ergänzung, Anmerkungen zum Aufsatz von Herrn Winkler*, MARINE-Gestern, Heute 1975.

5. Kułakowski Mirosław, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, Toronto 1988, t. I.

6. Winkler H., *Die K.u.K. Weichselflotte*, MARINE-Gestern, Heute 1975.

7. *Stapellauf eines russischen Beutedampfers* — Zeitschrift des Österr. Ingenieur und Architekten Vereins, 1916, Heft 38.

Oryginalny tekst artykułu w języku angielskim zatytułowany „Austro-Hungarian Gunboat Mail on the Vistula 1914—18” zamieszczony został w numerze lutowym The American Philatelist z 1993 roku. Niniejszy przedruk w tłumaczeniu Stefana Danielskiego dokonany został za zgodą Redakcji The American Philatelist.